

Hermeneutiikka – miten tulkita tekstejä

Timo Eskola/STI

Hermeneutiikka tarkastelee Raamatun sanaa viestimisen välineenä ja haluaa ymmärtää tuon viestin sisällön. Hermeneuttiset kysymykset koskevat niin kirjoittajaa, välinettä, kuin lukijan edellytyksiäkin.

KIRJOITTAJA – VÄLINE (TEKSTI) – LUKIJA

Ymmärtäminen onkin hermeneutiikan keskeisimpiä termejä. Tutkija haluaa ymmärtää kirjoittajan ajatuksia. Hän haluaa tietää, millä perusteella, mistä lähtökohdista ja millaisessa tilanteessa kirjoittaja on esityksensä laatinut. Lisäksi halutaan selvittää esityksen sisältö. *Tämä merkitsee porautumista kirjoittajan "systeemiin"*. Hermeneuttinen työskentely toimii täten eksegetiikan ja dogmatiikan yhteisellä alueella. Työskentely edellyttää sekä historiallisen tutkimuksen tuntemista että sisältöä koskevaa systemaattista analyysiä. Nämä kaksi eivät tietenkään ole vastakohtia, vaan kummankin alueen työskentely vaikuttaa toiseen. Historiallinen tutkimus ei ole omalakisista eikä "puhtaan" objektiivista, vaan se on sidoksissa sisältöä koskevaan näkemykseen. Sisällön arviointi ei ole pelkkää kielen tasolla kulkevaa työtä, vaan siihen vaikuttaa käsitys tekstin historiallisesta kontekstista.

Uudistuva metodiikka antaa uusia näkökulmia myös tähän määrittelyyn. Uusissa kirjallisuusteorian ja semiotiikan teorioissa puhutaan *kirjoittajan "symbolisesta maailmasta"*. Sillä tarkoitetaan niitä kuvia, symboleja, tai "merkkejä", joita kirjoittaja käyttää kuvatessaan asiaansa. Tällaisen metodiikan perusteella voidaan sanoa hermeneutiikan pyrkivän ymmärtämään kirjoittajan tapaa kuvata asiaansa oman symbolisen maailmansa keinoin.

Hermeneutiikka yhdistetään yleensä *raamattuteologian* tutkimukseen. Hermeneutiikka pyrkii selvittämään Raamatun teologisia sisältöjä. Raamatun kirjoittajien teologisen näkemyksen selvittäminen ei kuitenkaan tapahdu ilman edellytyksiä. Siksi on syytä kiinnittää huomiota tutkijan ymmärrysprosessiin. Ilman sitä raamattuteologia muuttuu tekstien tunkemiseksi valmiiseen "systeemiin" (esim. Bultmannin antropologinen teologia). Hermeneuttisena ongelmana on pidetty tutkijan lähtökohtien ja Raamatun kirjoittajan lähtökohtien erilaisuutta. Tutkijan houkutusena on järjestellä tarkasteltavat ajatukset tarkastelijan "systeemin" mukaiseen järjestykseen. Tekstien antaman kokonaiskäsityksen selvetessä päästään kuitenkin kerta kerralta lähemmäs kirjoittajan ajatuksia. Tekstin ja lukijan välillä on vuorovaikutus. Tätä prosessia on perinteisesti kuvattu termillä "*hermeneuttinen kehä*" tai "*spiraali*".

Perinteisiä hermeneutiikan määrittelyitä vastaan on myös tehtävä joitain *rajauksia*. Hermeneutiikkaa ja historiallista tutkimusta ei sovi metodisesti erottaa toisistaan. Aikaisemmin nimittäin ajateltiin, että eksegetiikka tarkastelee omalakisesti tekstin historiallista selittämistä ja hermeneutiikka tekstin "tulkintaa". Nämä kaksi erotettiin toisistaan. Vanha jako "muodon" ja "sisällön" välillä ei kuitenkaan riitä. Moderni tieteenfilosofia ei nimittäin enää uskon historiallisen tutkimuksen "objektiivisuuteen" tai omalakisuuuteen. Muodon ymmärtäminen edellyttää sisällön tuntemista heti, kun astutaan kieliopin ulkopuolelle. Uusi hermeneutiikka onkin siirtänyt painopisteen koko tutkimusprosessiin. Tutkijan tiedonhankinta on samojen edellytyksien alainen, olipa kohteena sitten evankeliumivertailu, Paavalin toiminta Efesossa tai vanhurskauttamisen ja lain suhde Roomalaiskirjeessä. Hermeneuttinen kehä on otettava vakavasti niin historiallisissa kysymyksissä kuin sisällön määrittelyissäkin. Hermeneutiikka ei myöskään koske pelkkää "homileettista" hermeneutiikkaa. Aikaisemmin hermeneuttinen työskentely on haluttu rajata saarnaoppiin. Silloin on ajateltu hermeneutiikan

merkitsevän sanoman tulkintaa meidän ajallemme, ts. sanoman välittämistä uuteen kontekstiin. Tämäkin alue viestin ymmärtämisessä varmasti on olemassa, mutta hermeneuttisen työskentelyn ala on paljon laajempi.

Lukijan tulkintahorisontti

Ymmärtämisprosessi on monitahoinen kokonaisuus. Vaikka tekstin sisällön ymmärtäminen on lähes kaiken tutkimuksen edellytys, ei sitä tule pitää liian ongelmattomana asiana. Lukija voi tunnistaa lauseesta kaikki kreikankieliset sanat, mutta sen merkityksen ei silti tarvitse olla lukijalle ensinkään selvä. Lauseen ymmärtäminen on aina enemmän kuin sanojen summa. Siksi käsiteanalyysillä on olennainen tehtävä lauseen merkitystä selvitettäessä.

Tekstin tarkastelija joutuu arvioimaan kirjoittajan käsitemaailmaa ja sanojen semanttisia kenttiä. Lisäksi hänen on luotava itselleen jonkinlainen kuva kirjoittajan teologisista ajatuksista. Tuohon melko tavanomaiseen ymmärrysprosessiin, jota itse asiassa jokainen alkutekstiä tulkitseva henkilö käy läpi, liittyy strukturoivien tekijöiden hyväksi käyttö. Selittäjä joutuu valitsemaan käsitteitä, joita hän pitää rakenteellisesti merkittävinä kirjoittajan teologiassa. Jokainen kreikankielisen Uuden testamentin lauseita kääntänyt teologi tietää, että lausetta ei useinkaan voi kääntää pelkästään sanojen leksikaalista merkitystä käyttäen. (Tietokone ei voi kääntää Raamattua kieleltä toiselle.)

Jo pelkän lauseen ymmärtämiseen liittyy oletuksia kirjoittajan johtoajatuksista. Tekstin teologisen sisällön ymmärtämiseen ja tulkintaan strukturoivat tekijät liittyvät vielä enemmän. Ne eivät koske ainoastaan sanojen ja käsitteiden merkitystä. Puheen ymmärtäminen edellyttää myös laajemman kontekstin käsittelyä. Aivan kuten journalistit tulkitsevat poliitikkojen abstrakteja puheita ajankohtaisten tapahtumien tai kiistojen avulla, eksegeetti tulkitsee tekstin kirjoittajan ajatuksia sen tulkintahorisontin perusteella, jonka hän on itselleen muodostanut.

Hermeneuttiseen työskentelyyn kuuluu siten välttämättä strukturoivien tekijöiden käyttö. Tutkijan tulkintahorisontti on ensimmäinen ja laajin niistä tekijöistä, jotka ohjaavat sisällön arviointia.

Tulkintaperiaatteiden luonne

Tekstin sisällöstä esitetyt väitteet voivat olla ensinnäkin *kuvailevia*, deskriptiivisiä. Silloin ne vastaavat mitä–kysymyksiin. Niiden avulla koetetaan sanoa jotain siitä, mikä on tekstissä olennaista ja tärkeätä. Toiset väitteet ovat puolestaan *selittäviä* (kausaalisia). Ne vastaavat miksi-kysymyksiin ja niiden avulla perustellaan, miksi edellä mainitut väitteet ovat olennaisia ja miten ne ovat saaneet syntynsä. Tämän ohella pohditaan sitä, mikä päämäärä tekstin sanomalla on. Tällä tarkoitetaan sanoman *eksistenttistä merkitystä*.

Tulkintaperiaatteiden kanssa työskenteleminen on usein luonteeltaan systemaattista tutkimusta. Kuvailevien tulkintaperiaatteiden – kuten esimerkiksi näkemykset Paavalin teologian keskeisistä piirteistä – hahmottelun menetelmä on periaatteessa sama kuin systemaattisessa teologiassa. Uuden testamentin kirjoittajien ajattelusta etsitään kyseessä olevan teologisen järjestelmän rakenteellisia tekijöitä, niin sanottuja strukturoivia periaatteita. Paavalin teologiassa sellaisia voisivat olla vaikkapa käsitys vanhurskaudesta tai ajatus Jumalan toteuttamasta pelastushistoriasta.

Raamatuntutkimuksen piirissä esitetyt tulkintaperiaatteet sisältävät usein myös selittäviä aiheita. Silloin on systemaattisen työskentelyn avulla haettu teologianhistoriallisesti perusteltuja strukturoivia periaatteita. Esimerkiksi Paavalin teologiasta näkemystä perustellaan sijoittamalla se

tuon ajan juutalaisen teologian yhteyteen. Toisaalta tutkimuksen historiassa uskonnonhistoriallinen ympäristö on käsitetty hyvinkin laajana ja liittymäkohtia on haettu jopa kreikkalaisista mysteeriuskonnoista.

Kaikkein huomattavin merkitys tulkintaperiaatteilla on *raamattuteologian* muotoilemisessa. Niiden avulla haetaan tekstin sisällön ”punaista lankaa”. Tulkintaperiaatteet eivät tässä tapauksessa ole pelkästään tekstin kirjoittajan ajatusten strukturoivia periaatteita, vaan myös hänen teologiansa muotoutumisen periaatteita. Siinä mielessä eräät tulkintaperiaatteet edeltävät teologisten ajatusrakennelmien johtavia periaatteita.

Sisältöä ohjaavat tekijät tulkinnassa

Edellä on sanottu raamattuteologiassa käytettävien tulkintaperiaatteiden olevan hypoteesinluonteisia väitteitä, jotka kuvaavat tai selittävät tekstin sisältöä. Hypoteesit perustuvat yleensä tekstin sisällön tai siinä esiintyvän teologianhistoriallisen aiheen struktuurin analyysiin. Seuraava kysymys kuuluukin, millä perusteilla tulkintaperiaatteita muodostetaan. Voidaanko tulkintaperiaatteille asettaa laatuvaatimuksia? Miten erilaisia periaatteita asetetaan arvojärjestykseen, priorisoidaan? Miten arvioidaan esimerkiksi sitä, onko Paavalille tärkeämpää rakkauden periaate vai Herran käskyn periaate? Onko hänen teologialleen olennaista käsitys Hengen työstä vai käsitys vanhurskaudesta? Käytännössä tuollaisilla kysymyksillä ajetaan takaa yhtä suurta päämäärää: miten haetaan Uuden testamentin teologian johtavia tulkintaperiaatteita?

Johtavien periaatteiden etsinnässä ensisijaista on etsiä teologian *sisältöä ohjaavia tekijöitä*. Mikäli sellaisia tekijöitä löydetään, voidaan sanoa niiden vaikuttavan eri kirjoittajien ajatuksiin varhaisessa kristillisyydessä. Näissä kysymyksissä tärkeimmälle sijalle nousevat tunnustusmuodostukset. Teologisia ajatuksia ohjaavat kaikkein eniten ne tekijät, jotka vaikuttavat kirjoittajien uskonnolliseen identiteettiin. Raamattuteologian hermeneuttisia kysymyksiä tarkasteltaessa työskentely onkin yleensä aloitettava tunnustusmuodostelmista. Niiden avulla pyritään hakemaan uskonkäsitysten keskusta, joka voi tehdä monet muutkin teologiset ajatukset ymmärrettäviksi. Tarkastelun kohteena ovat silloin erityisesti varhainen kristillisuus ja varhaisimmat Uudesta testamentista löytyvät traditiojaksot.

Tulkintamalleista

Suomalaiseen hermeneutiikkaan on 60-luvulta lähtien vakiintunut jako, joka ei ole täysin johdonmukainen. Keskustelua ohjasi melko voimakas vastakkainasettelu ns. fundamentalistisen raamattunäkemyksen ja tieteelliseksi määritellyn, ns. historiallisen raamattunäkemyksen välillä. Tuon jaon selitettiin koskevan erilaista raamatuntulkintaa, vaikka kyse on itse asiassa eri raamattunäkemyksestä.

Raamattunäkemyks on laaja kokonaiskäsitys siitä, millainen on Raamatun perusluonne ja miten Raamattuun tulisi suhtautua. Fundamentalismiin on yleensä kuulunut ajatus ”sanainspiraatiosta” eli siitä, että teksti on tavalla tai toisella Jumalan ”sanelemaa”. Siksi Raamattua pidetään myös inhimillisessä mielessä erehtymättömänä ja virheettömänä. Historiallisen tutkimuksen tarkastellessa Raamatun kirjoja ihmisten historiassa kirjoittamina teksteinä eräänlaisia ”virheitä” kuitenkin löytyi – kuten mistä tahansa ihmisten hengentuotteista. Näin ajateltiin historiallisen näkemyksen kumoavan fundamentalismin ja tarjoavan uuden tulkinnan menetelmän. Nykyään tällainen vastakkainasettelu on vanhentunut. Todelliset raamatuntulkinnan mallit voivat perustua hyvin erilaisiin raamattunäkemyksiin. Fundamentalistinen käsitys on muutenkin jäänyt pieneksi saarekkeeksi, ja suurin osa

tulkintamalleista perustuu historialliseen raamatuntutkimukseen. Nykyisistä tulkintamalleista esimerkkeinä voidaan esitellä seuraavat, vaikka malleja onkin paljon enemmän:

a. Perinteinen pelastushistoriallinen tulkinta

Pelastushistoriallinen tulkinta perustuu perinteiseen luterilaiseen käsitykseen Raamatun sanomasta. Tulkinnan mukaan Raamattu sisältää Jumalan ilmoituksen siitä, miten hän aikoo pelastaa syntiinlangenneen maailman. Vanhassa testamentissa Jumala valmistelee pelastusta valitun kansan vaiheissa. Uusi testamentti kertoo, miten vanhan liiton lupaukset täyttyivät Jeesuksessa. Jeesus Kristus on Jumalan lupaama Vapahtaja. Hän on kuollut ihmiskunnan syntien edestä ja ylösnousemuksessa hänet on korotettu taivaalliseksi Herraksi. Seurakunnan tehtävänä on julistaa sovituksen sanomaa Kristuksesta. Jokainen, joka uskoo Jeesukseen ja tunnustaa hänet Herraksi, pelastuu.

- Syntiinlankeemuksen pelastushistoriallinen tulkinta selittää lähinnä siten, että kyseessä on ihmisen todellista turmeltumista kuvaava kertomus. Synti erottaa ihmisen Jumalasta, kunnes Jumalan sovittava toimi korjaa sen.
- Vanhurskauttamisen tämä tulkinta selittää perinteisesti. Paavalin käsityksen mukaan Kristus sijaisuhriallaan on täyttänyt lain vaatimuksen. Siksi syntinen ja Jumalan tuomion alla oleva ihminen vanhurskautetaan uskon kautta lahjaksi.

b. Eettinen tulkinta

Tieteen piirissä (1800-luvulla) eräät tutkijat alkoivat epäillä Raamatun yliluonnollisia piirteitä. He halusivat jättää ne pois sanoman tulkinnasta. Nämä tutkijat luopuivat Jeesuksen jumaluudesta, hänen kuolemansa sovittavasta merkityksestä ja ylösnousemuksen todellisuudesta. Erityisesti Vuorisäärnän vedoten he esittivät, että Raamatun varsinaisena sanomana on lähimmäisenrakkaus ja korkea moraal.

- Syntiinlankeemus on tämän näkemyksen mukaan primitiivisen uskonnollisuuden myytti, joka ei kerro totuutta ihmisestä. Ihminen on valistunut apinalaji.
- Vanhurskaus on lähinnä ihmisen omaa moraalista elämää, jossa uskonnon "vakavuus" toteutuu lähimmäisenrakkaudessa.

c. Eksistentialistinen tulkinta

Eksistenssifilosofiassa tarkastellaan ihmisen suhdetta tämän maailman olemassaoloon. "Maailma tapahtuu meille." Elämän kokemisen tärkeimpänä seikkana pidetään suuntautumista tulevaisuuteen. Eksistentialistinen raamatuntutkinta ei varsinaisesti enää tulkitse Raamatun tekstejä. Niitä pidetään pelkkinä tuon ajan uskonkokemuksen myyttisinä kuvauksina. Tulkinta hyödyntää eettistä mallia, mutta menee pidemmälle. Raamatusta saatetaan saada virikkeitä aidon elämäkokemuksen etsintään, mutta sisältö tulee eksistentialismista. Esimerkiksi Raamatun ihmisiä tai Jeesuksen vertausten henkilöitä voidaan pitää esimerkkeinä vastuullisuudesta tai avoimuudesta. Raamatulla ei kuitenkaan ole suurta merkitystä. Näkemyksen mukaan Jumala puhuttelee meitä nykyisissä elämäntilanteissa ilman Raamattua.

- Syntiinlankeemuskertomus on eksistentialistiseen tulkintaan liittyvän myyteistäreiisumisen ohjelman mukaan vanha juutalainen myytti. Sen eksistentialistinen tulkinta kertoisi lähinnä ihmisen sidonnaisuuksista, mutta itse kertomusta tuskin edes tulkitaan. Kaikki dogmaattinen pysähtyneisyys kuvataan "synniksi", joten kertomukseen keskittyminen olisi jo "syntiä".
- Vanhurskauttaminen merkitsee eksistentialistille "autenttisen elämän" löytämistä. Se merkitsee dogmaattisuudesta ja historiasta vapautumista ja suuntautumista avoimesti tulevaisuuteen ja uusiin mahdollisuuksiin.

d. Psykologinen tulkinta

Eksistentiaalinen raamatuntulkinta on usein muuttunut psykologiseksi tulkinnaksi. Tämä johtunee siitä, että eksistentiaalistista tulkintaa on äärettömän vaikea soveltaa käytäntöön. Raamatun kertomuksia pidetään vertauksina ihmisenä kasvusta. Syntiä pidetään kuvana ihmisen rajallisuudesta tai vaikeuksien kohtaamisesta. Vapautuminen puolestaan on ihmisenä kypsymistä. Eettisen tulkinnan tavoin sovituksen ajatuksesta on luovuttu. Raamatun sanomana ei kuitenkaan pidetä pelkkää moraalialia, vaan sanoman ajatellaan tähtäävän iloiseen ja vapautuneeseen elämään.

- Psykologisen tulkinnan mukaan lankeemuskertomus merkitsee kuvainnollisesti itsenäistymisprosessia, missä ego (Aadam) kohtaa rajansa ristiriitatilanteissa. Kielletyn hedelmän syöminen antaa todellista tietoa ja johtaa mm. sukupuolisuuden ja kutsumuksen tiedostamiseen.
- Vanhurskauttaminen merkitsee lähinnä vapautumista avoimeen elämään dogmaattisuudesta vapaassa uudessa tiedostamisessa. Sisällön tämä uusi elämä saa yleensä kuitenkin eettisestä tulkinnasta. Tiedostamisen tulisi johtaa moraalisiin.

e. Sosiaalinen tulkinta

Ihmisen vastuullisuutta korostavat tulkinnat ovat johtaneet myös sosiologisen painotuksen saaneeseen sosiaaliseen tulkintaan. Tämän tulkinnan lähtökohdat ovat ennen kaikkea 60-luvun vasemmistolaisessa teologiassa. Sen mukaan maailmassa oleva väärä ja paha johtuvat vääristyneistä yhteiskuntarakenteista. Evankeliumi merkitsee vääristyneiden rakenteiden murtamista. Välineenä tälle on yleensä vallankumous. Nykyisessä muodossaan (erityisesti katolinen Väli-Amerikka) vapautuksen teologia pyrkii hieman vähemmän sotilaallisin keinoin diktatorisen epäoikeudenmukaisuuden poistamiseen.

- Syntiinlankeemuksen sijasta tässä mallissa puhutaan yhteiskuntarakenteista ja diktatuurista. Sorretut ihmiset ovat periaatteessa hyviä, sortajat pahoja.
- Vanhurskauttamisen sijasta puhutaan pelastuksesta, joka toteutuu sortajien kaatuessa. Sisällöltään se samastuu vapautteen, veljeyteen ja tasa-arvoon uudistuvassa yhteiskunnassa.

f. Postmoderni tulkinta

Uusin filosofinen suuntaus on ns. jälkimoderni (postmoderni). Mielenkiinnon kohteena on pääasiassa se, miten ihminen itse kokee ja ymmärtää asioita. Raamatuntulkinnassa mennään askel pidemmälle kuin ennen. Raamatun todellisena sanomana pidetään sitä, minkä ihminen itse kokee tärkeäksi. Raamatun omaa tekstiä pidetään vanhoillisena ja sanomaa korjataan mieluusti. Esimerkiksi feministisessä tulkinnassa etsitään Raamatusta kohtia, joissa nainen on alistetussa asemassa. Tulkinnassa näiden kohtien arvo kiistetään ja niiden tilalle esitetään nykyihmisen käsitys asiasta.

- Syntiinlankeemus voisi tällaisen tulkinnan mukaan olla esimerkiksi kuva naisen alistamisesta ja syyllistämistä uskonnollisin perustein.
- "Vanhurskauden" löytyminen eli tilanteesta vapautuminen saattaisi puolestaan merkitä vapautumista miesten johtaman yhteiskunnan uskonnollisesta ja sosiaalisesta alistamisesta.